

ROSEMARY SULLIVAN

FIICA LUI STALIN

Viața extraordinară a
**Svetlanei
Allilueva**

Traducere din limba engleză
de Alfred Neagu și Junona Tutunea
Prefață de Lavinia Betea

CORINT
BOOKS
—2017—

Cuvânt-înainte

Luminoasa Allilueva și abisurile sale întunecate

Apărută în 2015, cartea canadiencei Rosemary Sullivan, *Fiica lui Stalin. Viața extraordinară a Svetlanei Allilueva*, a înregistrat un mare succes de critică și la public. Poetă și biografă cu un serios parcurs, autoarea a găsit în unica fiică a „țarului roșu” de la Kremlin genul de personaj care stârnește curiozitatea și celor pasionați de istorie, și amatorilor de cancan ori telenovelă. Patru căsătorii și trei copii – trei, respectiv doi în lagărul comunist, ultimul soț și mezina în lagărul imperialist, după diviziunea operată de propagandiștii părintelui său; iubiri faimoase și învolburate; o viață împrăștiată pe trei continente; milionară în dolari după cartea de debut și clientă a unui azil de bătrâni... Dar, mai ales, fata lui Stalin, „părintele copiilor lumii”, după sloganul epocii sale.

Dacă, odată încheiat, parcursul de viață e imuabil, altfel stau lucrurile cu interpretările sale. Din acest unghi, biografa Svetlanei Allilueva excelează (uneori, exagerează) în asumarea empatică a explicațiilor și sensurilor autoatribuite de personaj. Deloc neglijabilă, în acest adevăr narativ, este adoptarea avantajosei ipostaze de victimă, derivată, pe alocuri, din interpretările Raportului secret (1956) de denunțare a cultului personalității și crimelor lui Stalin. Și, desigur, distorsiunea

numită „tendință de fațadă”, tipică vorbitorului despre sine, mai cu seamă atunci când te mărturisești unei lumi ostile celei din care vii. „Nu mă mai amăgesc cu iluzia că pot să scap de eticheta de *fiica lui Stalin*, scrie Svetlana. Nu poți să regreti că ai soarta pe care o ai, deși regret foarte mult că mama mea nu s-a măritat cu un tâmplar.” I-ar fi fost mai bine, oare? Nu avem dovezi că pe fiica lui Stalin ar fi încercat-o ispita fie și să-și închipuie viața sovieticului de rând. Cu atât mai puțin s-o experimenteze ca în povestea lui Mark Twain prin schimbul identității de prinț cu aceea de cerșetor. Și-apoi, bunicul din partea tatălui fusese cizmar, ceva pe-aproape tâmplarului; dintr-o astfel de casă modestă ieșise teribilul Stalin!

Să renunțăm însă la această istorie contrafactuală. „Unul este rege prin naștere, altul cioban: hazardul face diferența; singur spiritul poate schimba totul”, reflecta Beaumarchais în *Nunta lui Figaro*. Eroina noastră s-a născut în 1926, la Moscova. Purta în certificatul de naștere numele Svetlana Iosifovna Stalina, cu domiciliul stabil în Palatul Kremlin. A decedat în 2011, în Statele Unite ale Americii, ca Lana Peters, pensionară a unui azil de bătrân. Un intermezzo între aceste atât de disonante identități a fost adoptarea numelui de fată al mamei, Allilueva, în semn de renegare al înfieratului tată.

Despre primii șapte ani se spune că sunt definatorii în construcția personalității umane. Pentru fetița „luminoasă” (cum s-ar traduce numele Svetlanei), anii aceia au excedat tot ce poți înțelege prin fericirea copilăriei. Casa ei din Palatul Distracțiilor (cum i se mai spunea Palatului Poteștii din cetatea Kremlinului întrucât servise două secole ca teatru al familiei imperiale) era, pentru inițiați, inima Uniunii Sovietice. „Eu sunt acum un fel de țar”, și-ar fi lămurit Stalin mama, cândva, asupra situației sale. Își creștea și copiii ca pe urmașii țarului,

vegheați de gărzi, cu doici, guvernante, meditari, menajere, lecții de pian și de limbi străine. În apartamentele învecinate locuiau familiile celorlalți potentăți – „unchii” micii Svetlana. Vara se mutau în împrejurimile Moscovei la casele de vacanță naționalizate de la foștii magnați din vremea țaristă.

În familie sunt alți trei băieți: Iakov, fiul lui Stalin din prima căsătorie cu Kato Svanidze, fratele ei mai mare Vasili și un copil înfiat după cutumele bolșevice. Ea, Svetlana, e însă alintata preaputernicului și temutului Stalin – este „vrăbiuța” și „fluturașul” lui. Dintre părinții ei, tocmai acest fioros dictator e mai afectuos și mai apropiat de fetița căreia, prin vârstă, i-ar fi putut fi mai curând bunic decât tată. Nadejda, mult mai tânăra mamă, născută și ea într-o familie de revoluționari, pare să nu-și găsească locul în „viața nouă”, idealizată, pe vremuri, de toți ai ei. A născut doi copii, dar i-a lăsat în seama personalului din casă și s-a apucat de școală. Ființă introvertită și, după mărturiile unor apropiați, nevrotică și melancolică, ar fi greu de crezut că după studii elementare și o calificare de moașă, Nadejdei i-a venit mânășă specializarea în fibre sintetice începută la Academia Industrială. S-a sinucis, „sătulă de toate”, după o petrecere. Svetlanei i-a fost mamă doica din prima copilărie. A însoțit-o, îngrijindu-se și de copiii ei, ca o veritabilă bunică.

Ceea ce generația Svetlanei de odrasle de demnitari scapă din vedere este că părinți ca ai lor n-ar fi trebuit să educe copii. Adolescent încă, seminaristul Iosif Vissarionovici Djugașvili aderase la ordinul interzis al revoluționarilor. Lenin se inspi-rase în crearea acestui partid, în principal, din romanul lui Cernîșevschi *Ce-i de făcut?* și dintr-o toxică scriere a unui nihilist rus, cunoscută sub numele de *Catehismul lui Neceaev*. Textul de șapte pagini, publicat în Rusia, în 1871, s-a constituit într-un veritabil cod al eticii unei categorii aparte din

istoria umanității – revoluționarul de profesie. Care-și dedică revoluției, după cum zicea Lenin, nu timpul liber și concediile, ci întreaga lui viață. Să urmărim câteva dintre preceptele la care au subscris, din tinerețe, tatăl, bunicii dinspre mamă și „unchii” Svetlanei de la Kremlin. „Revoluționarul, scria Necaeav, este un om predestinat. El nu are interese personale, treburi private, sentimente, legături particulare, proprietate; el nu are nici măcar nume. Totul la el e absorbit de un singur interes, mai presus de toate celelalte, de un singur gând, de o singură pasiune: revoluția (...) El a rupt orice legătură cu ordinea publică, cu lumea civilizată în ansamblul ei, cu toate legile, convențiile sociale și regulile morale ale acestei lumi (...). El disprețuiește și detestă morala actuală a societății în toate motivațiile și manifestările sale. Pentru el este moral tot ceea ce contribuie la triumful revoluției; imoral și criminal tot ceea ce o împiedică (...). El însuși se consideră ca un capital destinat a fi pierdut pentru triumful cauzei revoluționare, dar un capital de care nu poate dispune singur și după voința sa, fără acordul întregii societăți a camarazilor inițiați. Aspru cu sine însuși, el trebuie să fie neîndurător și cu alții. Toate sentimentele duioase care efeminează, ca de exemplu legăturile de rudenie, de prietenie, dragoste, recunoștința, onoarea chiar, trebuie să le înăbușe sub unica și recea pasiune pentru cauza revoluționară. Nu există pentru el decât o singură bucurie, o singură consolare, recompensă și satisfacție: victoria revoluției.”

Asemenea precepte au fost imperativele și liantul partidului revoluționarilor de profesie, cum și-au mai spus bolșevicii. Prin ele și-au justificat existența în clandestinitate, acțiunile protestatere (înțelegând prin aceasta crima, spolierea bogaților, atentate și tot ce-ar fi ajutat la demolarea societății țariste), anii de închisoare și deportare, dragostea percepută fie ca o tovărășie

revoluționară, fie ca o necesitate fiziologică implicând tot atât de puține afecte ca și băutul unui pahar cu apă. Ca alți tovarăși, Stalin a avut copii nelegitimi în surghiun, unul conceput cu o minoră siberiană. I-au crescut mamele lor cum au putut. Când bolșevicii au ajuns la putere, mai înțeleaptă, una dintre fostele concubine s-a adresat soției lui Stalin, Nadejda. În „firescul” aceleiași educații revoluționare, mama Svetlanei a ajutat copilul nelegitim al soțului său să răzbească în viață. De altfel, unul dintre proiectele bolșevicilor neduse la capăt din lipsa resurselor materiale preconiza creșterea și educarea tuturor copiilor de către statul sovietic... Dar în *Douăzeci de scrisori către un prieten*, inocenta Svetlana prezenta familiile Alliluev și Svanidze alcătuite din idealști „sinceri, cinștiți, cumsecade” care „nu-și ascut topoarele”.

Urmărind firul explicativ al puterii lui Stalin, mai ales „epurărilor” din anii 1930 și de dinainte de moarte, în toată această imensitate a crimelor sale regăsim „logica” revoluționară. În fața utopiceii dogme a revoluției mondiale, omul valorează cât o furnică. Așa au gândit Stalin și acoliții săi chiar și atunci când au emis groaznicul ordin din iulie 1942. Mai cunoscut sub numele „Niciun pas înapoi!”, impunea „exterminarea” soldaților sovietici care se retrag din fața dușmanului, răspândesc panica ori comentează pesimist cursul războiului. Cu atât mai mult revoluționarului de profesie i s-a cerut nestrămutată credință în porunca partidului. Ajuns conducător, el știe că, în raport cu „cauza” finală, a fost și rămâne „un capital destinat sacrificiului”. În paranteză fie spus, metamorfozele acestei aparte psihologii au fost explicate de Arthur Koestler în romanul său *Zero et l'infini*, se pare inspirat din tragedia lui Nikolai Buharin, cel mai simpatic și mai glumeț dintre „unchii” Svetlanei. În spiritul aceluiași cod, mobilul Marii Terori staliniste l-a explicat

inițiatul Viaceslav Molotov în conversațiile cu Feliks Ciuev, recent publicate de Editura Corint. La mijlocul anilor 1930 și după cea de-a doua conflagrație mondială, războiul părea că bate iarăși la ușă. Iar Stalin s-a îngrijit mai întâi de armata partidului, „curățând-o” de oameni cu legături periculoase, de șovăielnici ori de cei cu gândire independentă. Cu cât urmau să dispară mai mulți, disciplina și supunerea celorlalți vor fi mai profunde. Omul să existe, faptele le interpretăm ori le confecționăm noi, obișnuiau cekiştii să spună. Cât despre potențiale vinovății, de-ar fi trăit, însuși Lenin putea fi tocat de infernala mașinărie pe care-o crease. Fie și numai deoarece cu câteva săptămâni înaintea revoltelor proletare din februarie 1917, el afirmase, într-un discurs ținut la Zürich, că „doar generațiile viitoare vor cunoaște triumful Revoluției Ruse”. Defetism, propagandă anticomunistă, defăimarea puterii proletare... doar câteva dintre etichetele care, odată lipite de om, îl aduceau repede în fața plutonului de execuție. „Soarta!” – este cuvântul prin care bunica Allilueva i-a „explicat” nepoatei tragediile din familia lor.

Prin rescrierea succesivă a istoriei, surse de inspirație precum *Catehismul lui Neceav* și alte filoane din geneza partidului au rămas puțin ori deloc cunoscute generației conducătorilor sovietici care aderaseră la partid în anii Războiului Civil și după aceea. Pentru Lenin, Stalin și vechea gardă de bolșevici, victimele terorii purtau etichetele belicoase ale „dușmanului de clasă” ori „trădătorului” din partid. Crimele și le numiseră „victorii revoluționare”. De aici și ruptura comprehensivă dintre generația Svetlanei și aceea a unchilor și mătușilor sale. De aici și schisma sovieto-chineză după Raportul secret de denunțare a cultului personalității și crimelor lui Stalin, citit la cel de-al XX-lea Congres al partidului de către Hrușciiov.

Succesorul care, trebuie spus, se făcuse de-a lungul anilor un zelos părtaș la toate cele condamnate în 1956.

Am insistat asupra acestor aspecte ca parte ineluctabilă din biografia Svetlanei Allilueva. O biografie care, prin părinți, loc și dată a nașterii, este sortită nefericirii, inadaptării și disperării. „Svetlana era condamnată să poarte crucea genealogiei sale pentru tot restul vieții”, a spus despre ea un poet care o iubise. În cea mai simplă definiție a nevrozei, Freud o numește o abateră de la destin. Dar tocmai prin acest comportament de nevrotic, viața fetei lui Stalin a devenit fascinantă. Am putea-o plasa în acest sens sub eticheta unei exemplare ilustrări a complexului lui Oedip. „Știam că fusesem o fiică rea și că tatăl meu fusese un tată rău, dar că mă iubise, cu toate astea, așa cum îl iubisem și eu”, își recunoaște ea ambivalența trăirilor pentru puterea otrăvită a părintelui său.

„Tovarășă *gospodină*, călăuzește-ne. Arată-ne drumul!”, își alinta Stalin copila în fața bărbaților din vârful imperiului sovietic, pastişând sloganul „Tovarășe Stalin, arată-ne drumul”. Fetița și-a descoperit astfel puterea, de-a lungul vieții arătându-se deseori arogantă. Iar în intimitate, ca „un tiran în manifestările ei pline de exuberanță”, după mărturia unuia dintre foștii iubiți. Nepotul de frate recunoștea în firea mătușii „inteligența organizată” și „voința de neînchipuit” a ferocului părinte. În caracterizarea făcută de ofițerul american care-a condus-o din India în Statele Unite ale Americii, i-a fost menționată convingerea „că nu putea fi socotită o ființă obișnuită, comună și că gesturile ei aveau implicații politice”. Părea însă a nu fi trăit niciodată „într-o lume reală”. Ofițerul recomanda ajutor pentru adaptarea la traiul american. Fiica lui Stalin acționa însă adesea din impuls și, în firescul exemplului parental, le poruncea altora mai curând decât să ia aminte la sfaturi ori să roage pe cineva ceva.

Zadarnic mica „gospodină” a „marelui Stalin” s-a căznit să-și sape altă albie vieții, destinul ei rămâne întruna marcat de insolitul copilăriei și de numele tatălui. Firea de aventurier – moștenire de la ambii părinți – o va purta în largul lumii ca pe Ulise furtunile. Refuzată de conștient cu repulsie, Itaca fetei lui Stalin este însă spațiul privat destinat conclavurilor tatălui cu acoliții săi. Într-o anamneză mai detaliată, tot mai periculoasele ei „salturi mortale” pot fi circumscrise unei nefericiri de acută actualitate – sindromul lui Ulise sau al emigrantului. La modul general, tulburarea desemnează un complex de traume resimțite, în general, de aceia care trăiesc departe de țările de origine. Prima etapă a fost denumită a „lunii de miere”, când diferențele între ce a lăsat și ce a găsit emigrantul sunt puse într-o lumină favorabilă noului loc. Urmează apoi faza investigației, când acela compară detalii ale noii vieți (vecini, hrană, practici uzuale etc.) cu dezamăgire. Dacă lucrurile decurg favorabil, trece în etapa acomodării inițiale (adoptă și intră în ritmul noii comunități). Și în cea mai fericită dintre situații atinge treapta entuziasmului, simțindu-se, cu mulțumire, acasă. În raport cu aceste faze, fiica lui Stalin se încadrează în tipologia inadaptatului. Nicăieri nu se va simți acasă, deși reparcurge de câteva ori etapele inițiale. După ce-și dorise să rămână în India, după reușita de a fi milionară în dolari la debutul de scriitoare, după o revenire spectaculoasă în Moscova natală, încheiată cu eșecul împământenirii în Georgia bunicilor, și iarăși zborul spre „lumea liberă”, Svetlana și-a descris astfel drama: „Ești fiica lui Stalin. Ești deja moartă. Viața ta s-a sfârșit. Nu-ți poți trăi propria viață. Nu poți trăi niciun fel de viață. Exiști doar cu referire la un nume”.

A fi fiica lui Stalin reprezintă, în sine, un destin fabulos, realitatea aceasta transgresând orice închipuire. Pe drept cuvânt,

Rosemary Sullivan și-a intitulat cartea „povestea unei vieți extraordinare și tumultuoase”. Și imposibil de repetat. În planul istoriei personale, prin ferocea moștenire genetică a personajului. Iar în contextul marii istorii, prin climatul Războiului Rece, când fiica lui Stalin este prețios bun de patrimoniu, când pentru propaganda și serviciile speciale ale imperialismului, când pentru cele ale socialismului. Într-un moment de împăcare cu soarta, și-a asumat-o în următorul raționament: „Fără îndoială, în planul general al vieții noastre gândit de Creator, există întotdeauna un echilibru – o armonie – și dacă primii mei patruzeci de ani am trăit în vârful societății (în URSS), atunci trebuie să trăiesc în desăvârșită umilință, umilă până la sărăcia în care mă aflu acum. Așa e drept, totul e corect, iar echilibrul e refăcut”.

Dincolo de extraordinarul biografiei, ca orice carte bine scrisă, și aceasta transmite cititorului învățături și idei despre viață, chiar un avertisment asupra imperativului copilăriei fericite. Dacă în epoca imperiului sovietic, partidul s-a erijat și în responsabil cu fericirea obligatorie, sub ideologia consumismului, funcționează, tot mai agresiv, industria ei publicitară. Datorită ei, copiii sunt sori ai familiei, prinții și prințesele viitorului. În perspectiva evoluției psihologice însă, preafericirea prunciei devine premisa inadaptării la presiunile și frustrările maturității.

În același spirit al funcționalității, biografia fiicei lui Stalin poate conta ca insolită terapie pentru invidia față de cei din familii ilustre. În celebra sa carte *Iubitorii puterii: o privire intimă asupra politicii și căsătoriei*, publicată în 1975, la New York, jurnalista Myra MacPherson de la *Washington Post* prezintă concluzii interesante. Sub presiunea campaniilor de imagine, politicienii expun iluzorii fațete ale fericirii conjugale și

parentale. A priori însă, amatorii carierelor politice sunt genul de persoane incapabile de-a se simți bine în intimitate. Dar atenția publică și băile de mulțime care-i fericesc pe ei sunt surse ale dezechilibrului și nenorocirii în familiile lor. Soțiile ajung deseori victime ale depresiei și crizelor de pierdere a identității. Iar copiii se transformă, în timp, după expresia ziaristei, în niște „mămuțe savante”.

Acestea fiind zise, pun punct acestui preambul de povestire de-a-ndoaselea a basmului Cenușăresei în versiunea pentru adulți cultivați.

Arad, septembrie 2017

LAVINIA BETEA

Capitolul 31

Înapoi în URSS

Era sfârșitul lui octombrie 1984 când Svetlana și Olga, care lăsaseră în urmă toamna din Marea Britanie, s-au strecurat aproape nebăgate în seamă prin Aeroportul din Atena încinsă și plină de praf, ca să ia un taxi spre Ambasada sovietică. Le-a întâmpinat un tânăr diplomat, Iuri Andropov, fiul recent decedatului conducător sovietic, și soția sa, foarte în pas cu moda. La început, Svetlana a simțit un fel de consolare prin prezența unei noi generații de tineri funcționari sovietici, până când a fost invitată la un ceai cu obișnuiții birocrați cenușii, mohorâți, care i-au trezit amintirile întâlnirii cu ambasadorul Benediktov, din urmă cu șaptesprezece ani, în India. Numai Olga, plină de vioiciune, a mai atenuat atmosfera artificială. În Atena, Olga a fost foarte ocupată:

Mama făcea ce știa ea să facă. Dar eu am fost condusă să văd orașul, mi s-a arătat Acropola. Căutam cadouri prin magazine. Mi se spusese că am tot felul de rubedenii; un frate, o soră, verișoare și nepoți. Așa că aveam o grămadă de oameni pentru care să cumpăr cadouri. Citisem că rușilor le plac adidașii și nu reușeau să găsească, așa că am cumpărat adidași pentru toată lumea¹.

Pentru o fată de treisprezece ani nici nu conta că habar nu avea ce mărime purtau la încălțări toți acei străini. Când

Svetlana s-a alăturat și ea expediției de cumpărături, a cumpărat o rochie cu broderii pentru fetița Katiei, Ania, și niște fleacuri drăguțe pentru Iosif și soția lui. În cele trei zile în care au trebuit să aștepte cursa Aeroflot spre Moscova, Olga s-a îndrăgostit de Atena. A apucat-o râsul când a citit într-un articol de ziar că a încercat să se sinucidă aruncându-se de la balconul hotelului².

La 25 octombrie, Svetlana și Olga au părăsit canicula Atenei și s-au îndreptat spre iarna Moscovei. Când avionul a început să coboare și să dea ocol imenselor întinderi pustii ale Rusiei acoperite cu o pătură de zăpadă, Svetlana a fost șocată să descopere că nu simțea nimic. Doar era *exilata care se întorcea!* Ar fi trebuit să plângă³.

Îl rugase pe Iosif să nu vină la aeroport: ar fi fost prea multă emoție să se întâlnească în public. Oficialitățile care așteptau la intrarea pentru VIP-uri păreau cuprinse de tensiune. O tânără s-a apropiat cu un buchet de flori: „Bine ați venit acasă!”. Pe când treceau cu mașina prin oraș, Svetlana aproape că nu mai recunoștea orașul: drumul era mărginit de cvartale după cvartale de cenușii blocuri turn de locuințe. Au fost conduse la Hotelul Sovietki, unul dintre cele mai scumpe hoteluri moscovite, care dădea spre Leningrad Prospekt. Au urcat elegantele trepte și au pătruns pe ușile turnante în sala de marmură albă, iar acolo le aștepta Iosif.

În mintea Svetlanei mai dăinuia încă imaginea tânărului de douăzeci și unu de ani de care se despărțise pe Aeroportul Șeremetievo în 1966: zvelt, arătos, cu o lucire de umor în ochi. Bărbatul acela de treizeci și nouă de ani care se uita lung la ea părea obosit și mai degrabă încurcat decât fericit s-o vadă. La rândul lui, Iosif se uita la femeia aceea de cincizeci și opt de ani, mama lui, dar pe care nu o văzuse de optsprezece ani.

Svetlana își construise în minte tot felul de scene fantastice despre cum avea să fie întâlnirea. Ea și Olga se vor întoarce la o familie care le iubea și le va îmbrățișa. Unchi, mătuși și verișori aveau să o înconjoare pe Olga și s-o scalde în afecțiune. Niciun fel de acuzații, niciun regret. Dar acel moment înghețat s-a topit, tatăl lui Iosif, Grigori Morozov, care fusese foarte apropiat de fiul său, s-a apropiat, urmat de soția lui Iosif și de Ilia, fiul lui de paisprezece ani. Iosif s-a dus să-și îmbrățișeze mama și apoi, luând-o de mână pe soția lui a spus: „Mamă, ea e Liuda”.

Toată întâlnirea aceea era plină de stângăcie. Iosif n-a băgat-o în seamă pe Olga, probabil că era preocupat ca mama lui s-o placă pe noua lui soție. Dar Svetlanei nu i-a plăcut. De la prima vedere Svetlanei i-a displicut Liuda, care părea mult mai în vârstă decât fiul ei, dar și-a spus să nu se amestece. Ilia stătea stingher și stânjenit. Doar prezența lui Grigori a făcut ca întâlnirea să nu mai pară atât de nefirească. A început să discute cu Olga într-o engleză cam stâlcită și i-a condus spre lift. Altfel ar fi rămas acolo încremeniți în sala aceea de marmură albă. Guvernul îi repartizase Svetlanei un apartament luxos cu două dormitoare. Dar nici în apartament reuniunea de familie n-a mers mai bine, când s-au tot poticnit când în engleză, când în rusă. Liuda a umplut o vază cu apă pentru florile trimise Svetlanei de Comitetul Femeilor Sovietice. Svetlanei i-a trecut prin minte: *Măcar e pragmatică*. Olga se uita nedumerită la toți acei oameni străini. Grigori le-a spus că se vor întâlni la parter, în restaurant, unde rezervase o masă. I-a amintit Svetlanei că pe vremuri restaurantul fusese vestit pentru corul de țigani. Fusese mereu pomenit în romane. Nu-și amintea? Nu, nu-și amintea. Pe când erau în baie, Olga s-a întors furioasă spre mama ei: Țăsta era fratele ei care ar fi trebuit s-o iubească? Svetlana s-a uitat în toate părțile, dar n-a zis nimic. El nici măcar nu o îmbrățișase⁴.

În restaurant, Iosif și Svetlana s-au ținut de mână, dar de vorbit era imposibil: muzica era prea tare. Grigori s-a așezat lângă Olga să-i țină companie. Ilia n-a scos o vorbă, era încordat. Liuda urmărea totul cu răceală. Pe masă era obișnuitul meniu cu vodcă, hering, caviar și murături.

Olga își amintea de acea seară ca fiind cu totul stânjenitoare:

Masa aceea imensă, cu o grămadă de oameni care beau, mănâncă și vorbesc în limba rusă și doar un singur om [Grigori] de acolo vorbea cu mine. Și-mi vorbea de parcă aș fi avut șase ani. Iar eu aveam treisprezece. Dar era unul dintre pușinii care vorbeau engleza. Acea primă noapte a fost îngrozitoare și mă gândeam: Doamne, mama o să stea acum numai cu Iosif, s-a terminat cu mine⁵.

Svetlana se așteptase la o manifestare de dragoste din partea fiului ei și se pare că era incapabilă să anticipeze că reacția lui avea să fie mult mai complexă. Ea crezuse că în toți acești ani își iubise statornic copiii. Dar de unde să știe el lucrul acesta? Iosif nu știa decât ceea ce informase propaganda sovietică: că era antisovietică, instabilă psihic, o americană bogată care le adusese niște fleacuri din Grecia drept daruri. Avea să fie nevoie de timp pentru a risipi versiunea aceasta. Învăluită în dorul ei de copii și acum de disperare, Svetlana a pierdut-o din vedere pe Olga, care stătea printre toți acei oameni străini și avea să se gândească mai târziu la acele momente: „E uimitor modul în care mintea oferă tot felul de amănunte să te liniștească atunci când inima a luat deja o decizie”⁶.

A doua zi, un prieten al lui Iosif de la Institutul de Economie Mondială și Relații Internaționale a venit cu șampanie și flori și a pregătit-o pe Svetlana pentru a se întâlni după-amiază cu doi funcționari de la Ministerul de Externe care urmau să o ajute „să înceapă să se acomodeze la viața din Uniunea Sovietică”.

Când l-a întrebat cum va fi cu școala în limba rusă a Olgăi, acesta i-a explicat limpede că orice întrebare trebuia adresată celor doi funcționari. Svetlanei i se reamintea astfel că deciziile se luau „acolo la vârf”, cum se spunea la Moscova⁷. Prima măsură avea să fie restituirea cetățeniei sovietice pentru Svetlana și confiscarea pașapoartelor americane ale amândurora.

În preajma hotelului deja pândeau niște paparazzi de la agenții internaționale. Când Svetlana și Olga au ieșit din hotel, un reporter a întrebat-o pe Olga: „Ești Olga Peters?”. Svetlana a apucat-o pe Olga de braț și a tras-o înapoi în hotel. Era pentru prima oară când Olga pricepea cu adevărat cine era mama ei⁸.

La 1 noiembrie, printr-un decret special, Sovietul Suprem i-a restituit cetățenia sovietică Alliluevei. La 2 noiembrie, în *Izvestia*, apărea un scurt anunț la știrile de seară:

Autoritățile sovietice au luat în discuție și au fost de acord cu cererea înaintată de S.I. Allilueva, care s-a întors la Moscova, pentru restituirea calității de cetățean al URSS, ca și pentru acordarea cetățeniei sovietice fiicei sale Olga⁹.

Partidul Comunist a avut grijă să facă mare caz propagandistic în legătură cu această reîntoarcere. În mod ironic, în aceeași săptămână în care a sosit Svetlana, s-a întors un alt exilat sovietic. E drept, postum. Rămășițele pământești ale cântărețului Fiodor Șaliapin, care murise la Paris în 1938, au fost aduse cu avionul la Moscova și îngropate cu fast în legendarul cimitir Novodevici, unde tronau într-o splendidă izolare statuile monumentale ale lui Stalin și Nadiei, mama Svetlanei¹⁰.

Cel ce-al doilea soț al Svetlanei, Iuri Jdanov, obișnuia să spună: „Intrarea e liberă. Dar plătești scump la ieșire”¹¹. Știa bine că avea să plătească un preț pentru permisiunea de a se întoarce, așa cum a și plătit la conferința de presă din 16 noiembrie, ținută la Comitetul Național al Femeilor Sovietice în fața

unui grup, ales cu grijă, de ziariști străini și sovietici. Însoțită de funcționari ai Ministerului de Externe și de un traducător, Svetlana a citit o declarație în limba rusă pregătită dinainte și din când în când l-a corectat pe traducătorul care citea traducerea în engleză. Părea stăpână pe sine și, fără emoții, a relatat pe scurt saga experienței ei în Occident. După ce a fugit în 1967 în Statele Unite ale Americii, a declarat că s-a trezit în mâinile „unor avocați, afaceriști, oameni politici și editori care au transformat numele tatălui meu, numele meu și viața mea într-o marfă de senzație... Am devenit favorita CIA și a celor care au ajuns să-mi spună ce ar trebui să scriu și ce nu”¹². Mai apoi Svetlana avea să spună că translatorul îi denaturase vorbele. Ea spusese: „M-au tratat bine, am devenit favorita tuturor”, și nu menționase nicidecum numele de CIA. Însă nu era adevărat, pentru că declarația ei reflecta ceea ce de fapt le spusese adesea prietenilor ei. Dar, de asemenea, este probabil adevărat că nu prea avusese de ales și, pur și simplu, acceptase cererile ministerului: „Am vrut să am o discuție acolo, să răspund la întrebări. Dar mi-au cerut să accept niște lucruri. Mi-au cerut să scriu textul în rusește, pe care l-au aprobat. M-am simțit foarte stânjenită. Aș fi vrut să spun pur și simplu că «am venit să fiu alături de copiii mei»”¹³.

La acea conferință de presă Svetlana a descris cel de-al doilea volum ai ei *Numai un an* drept „o producție colectivă” a celor cărora le adresase „ironic mulțumiri” în nota autorului. Când aceste comentarii au ajuns în Occident, istoricul Robert Tucker a subliniat că *Numai un an* fusese în întregime numai lucrarea ei și explica: „Se pare că a încercat să se disocieze de acea carte” care era „și mai antisovietică” decât *Douăzeci de scrisori către un prieten*¹⁴.

Svetlana le-a spus reporterilor că ea și fiica ei fuseseră întâmpinate precum fiul risipitor din vremurile biblice și că

era recunoscătoare pentru asta. Dar partea cea mai consistentă a discursului ei a fost despre motivele întoarcerii sale: dorul de copii, profunda ei credință religioasă și preocuparea pentru educația Olgăi. De fapt, nu mai avea bani pentru a o ține pe Olga la internatul școlii și avea speranța că, în URSS, unde educația era gratuită, va putea găsi o școală asemănătoare cu vechea ei Școală Model 25, unde dobândise o educație excepțională și se simțise mai acasă decât în propria casă în acele timpuri cumplite. A încheiat spunând că era ultima sa conferință de presă. În acea seară, la posturile de televiziune sovietice au fost difuzate cu precădere extrase din conferința de presă, dar aceste extrase erau doar din părțile pregătite de către autorități din declarația ei. Comentariile ei cu privire la motivele personale ale întoarcerii și despre credința sa religioasă fuseseră eliminate.

Pentru sovietici, întoarcerea Svetlanei era o lovitură propagandistică. Erau în curs pregătiri pentru o sărbătorire uriașă a celei de-a patruzecia aniversări a victoriei sovietice asupra Germaniei naziste. Biroul Politic era foarte preocupat de reabilitarea lui Stalin ca geniu militar și strălucit diplomat. Documentare de televiziune îl prezentau pe Stalin adresându-se armatei în Piața Roșie în 1941, în vreme ce trupele germane se aflau la numai treizeci de kilometri de Moscova, sau în uniforma de mareșal, la Ialta și Teheran, pozând alături de Churchill și Roosevelt, sau alături de fermecătorul Truman și Clement Attlee, la conferința de la Potsdam, unde reușise să negocieze mai bine decât aliații săi.

Un film de lung metraj bazat pe cartea lui John Reed *Zece zile care au zguduit lumea* oferea o nouă tinerețe revoluției bolșevice conduse de oameni plini de pasiune și principii. Dar toată această propagandă masca situația unui guvern fragil. Svetlana se întorsese în URSS într-un moment foarte nesigur.

Konstantin Cernenko, secretar general al CC al PCUS, care-i succedase lui Andropov în fruntea țării, era bătrân, bolnav¹⁵ și rareori apărea în public; avea să moară peste un an. În culise, în vreme ce economia se dezintegra, reformiștii se luptau cu vechea gardă.

Populația Uniunii Sovietice avea păreri împărțite cu privire la Stalin. Fotografii ale lui Stalin puteau fi văzute agățate pe parbrizul taxiurilor din Moscova, dar și al camioanelor de pe șoseaua transsiberiană, însă unii își aminteau de epurări și de prețul plătit în vieți omenești. Tânăra generație părea să nu aibă habar de acel trecut și era gata să-l accepte pe Stalin drept marile comandant care condusese Armata Roșie spre victorie și-i salvase pe Aliați; epurările de dinainte de război și tratamentul aplicat soldaților întorși din prizonierat fuseseră cenzurate. În acest context, pentru partid erau neprecupețite întoarcerea ră-tăcitoarei fiice a lui Stalin și pocăirea ei în public. Bineînțeles mai existau și din cei care păreau să nu aibă nicio idee cine era această Allilueva¹⁶. Corespondentul din Moscova al *Washington Post*, Dusko Doder, relatează că un tânăr taximetrist l-a întrebat. „Cine-i Allilueva?” Când i-a spus că era fiica lui Stalin, acesta i-a replicat: „Habar n-aveam că numele adevărat al lui Stalin era Alliluev”.

Reacția presei americane la întoarcerea Svetlanei a fost, cum era de așteptat, îngrozitoare. Cine-și închipuia ea că era? Auzi, să ceri azil politic din lumea liberă într-o țară comunistă! Titlurile de-o șchioapă trâmbițau: FIICA LUI STALIN ÎNAPOI ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ DUPĂ ȘAPTESPREZECE ANI¹⁷ ȘI FUGA SVETLANEI: ÎNAPOI ACOLO UNDE AU ÎNCEPUT NECAZURILE EI¹⁸. În mod deosebit două articole o condamnau, amândouă scrise de sovietologi care o cunoscuseră personal.

Profesorul Robert Tucker își intitulase articolul: „Svetlana a moștenit defectul ei tragic”. După ce mărturisește că a cunoscut-o

personal, Tucker o zugrăvește pe Svetlana ca pe o ființă condusă de demonii interiori, dând glas „unor acuzații furioase” împotriva oricui, chiar și împotriva fostului ei soț din America, Wesley Peters. A refuzat să vorbească despre Stalin pentru că nu putea recunoaște nici chiar față de ea însăși că „era, într-un anumit sens, la fel ca tatăl ei”: „felul ei de a vorbi încet”, ochii ei „cu luciri gălbui”, „aroganța ei”, refuzul de a accepta orice fel de critică. Respinsese sugestiile editoriale ale lui Tucker în privința cărții sale, una dintre cele mai importante fiind cea referitoare la schimbarea titlului în *Bun-rămas*. Spre deosebire de tatăl ei, „care-i distrugea pe cei de care se despărțea”, Svetlana nu putea decât să fugă. „Este fiica tatălui ei prin acea trăsătură care, în cele din urmă, a împins-o înapoi spre lipsa de libertate... ultima nenorocire lăsată moștenire de cumplitul om care i-a fost tată”¹⁹.

Celălalt articol era o lungă relatare în revista *Time*, a ziaristei și traducătoarei Patricia Blake, membră a cercului intim de la Princeton și prietenă apropiată a lui Max Hayward, de care se îndrăgostise Svetlana cu mulți ani înainte, pe când era la Princeton. În articolul ei, „Saga «vrăbiuței» lui Stalin”, n-a menționat că o cunoscuse pe Svetlana.

Blake avea o reputație complicată și mulți o socoteau cel puțin o simpatizantă a serviciului de informații american. Vsevolod Kocetov, redactor la ziarul sovietic *Oktiabr*, a scris un pamflet răutăcios despre Blake în care era descrisă „drept o frumoasă spioană a echipei CIA de la *Encounter*, care s-a culcat frecvent prin lumea literară sovietică”²⁰. Era o calomnie, dar, cu siguranță, era o elegantă ziaristă interesată de lumea intrigilor sovietice.

Pentru articolul din *Time* i-a intervievat pe Wesley Peters și pe cei din familia Hayakawa, precum și pe vecinii Svetlanei din Chaucer Road – Jane Renfrew și-a amintit că Blake s-a arătat

foarte ostilă²¹. Blake scria: „Povestea viței Svetlanei este cronica bătăliei pierdute cu fantoma tatălui ei... cu care, în mod fatal, semăna”. Ea a prezentat o completă cronologie a viței Svetlanei, de la cei douăzeci și șase de ani petrecuți în Kremlin, unde a învățat modul „arogant” de a fi, la deceniul întunecat de după denunțarea de către Hrușciiov a crimelor lui Stalin, când a fost nevoită să trăiască lipsită de statutul și privilegiile de dinainte, și până la relațiile dezastruoase din SUA.

Cu totul greșit, Blake pretindea că „în URSS nu o aștepta nimeni cu brațele deschise” și că „nemulțumită de primirea rece făcută de oficialități, Svetlana și-a vărsat nervii asupra autorităților sovietice”. Pentru a o izola de diplomați și străini, autoritățile au mutat-o în afara Moscovei și au refuzat să-i ofere „mașină, dacea și toate celelalte privilegii de care se bucurau familiile din nomenclatură”²². Erau invenții pure.

Blake s-a concentrat în mod deosebit asupra faptului că Svetlana eșuase ca mamă. Ea sugera că Svetlana „împiedicase” eforturile lui Wesley Peters de a-și vizita fiica și că locuise cu familia senatorului Hayakawa din 1977 până în 1981. Și unele cunoștințe din Marea Britanie s-au grăbit să o condamne pe Svetlana. Familia Mansfield, vecinii ei, declarau că își teroriza în mod constant fiica. „O auzeam cum strigă chiar și când dădeam televizorul mai tare și închideam ferestrele.” Fay Black, o profesoară cu program redus de la școala Olgăi, afirma că Svetlana îi interzisese Olgăi „să poarte jeanși strânși și bluze stridente cum purtau și celelalte eleve” și „să se plimbe și ea prin oraș după ore”. Mai spunea că „mama ei se ținea scai de ea ca un gardian după un deținut. Singura scăpare a copilului era să ajungă din nou la școală”²³.

Când a fost contactat și Wesley Peters, nici el nu i-a fost de mare ajutor: „Reacția mea înseamnă surprindere și îngrijorare, bineînțeles, în legătură cu fiica noastră care a ajuns acum

în Uniunea Sovietică... dar, din câte știu, eu nu mai pot să fac nimic”²⁴. Probabil că trebuie să fi fost stânjenit când a pronunțat pronumele „noastră”. După ce se despărțise de Svetlana, el și-a vizitat fiica doar de patru sau de cinci ori.

Articolul lui Blake a fost pentru Svetlana o puternică lovitură. Singurul lucru în care era convinsă că reușise fusese modul în care își crescuse fiica. Iar acum îi era răpit chiar și acest succes. Olga a sărit imediat în apărarea mamei sale. A recunoscut, da, ea și mama ei se certau, dar asta nu impieta asupra dragostei dintre ele:

Pentru mama, de primă importanță era educația. Cu Friends’ School nu aveam să ajung nici la Oxford, nici la Cambridge. Felul mamei de a fi părinte nu era prea confortabil. Dacă eram neastâmpărată sau mă bosumflam dintr-un motiv oarecare, o încasam. Nu era dispusă să accepte niciun fel de miorlăială sau plânsete. Da, ar fi putut să mă plesnească – obiceiul rusec –, dar m-a învățat să fiu o rebelă, și-a asumat consecințele. Era felul ei de a mă învăța să fiu puternică. Nu m-am simțit niciodată maltrată sau așa ceva. O spun cu toată dragostea. M-a ferit cât a putut de marginea prăpastiei²⁵.

Fosta dădăcă a Olgăi din Wisconsin, Pamela Stefansson, l-a sunat pe George Kennan pe 2 noiembrie, mărturisindu-i că era foarte îngrijorată din pricina Olgăi. Voia să știe dacă Svetlana avea dreptul legal s-o ia pe fiica ei cu ea. Kennan nu știa. Secretara lui i-a sugerat să ia legătura cu biroul juridic de la Departamentul de Stat sau cu biroul sovietic de acolo²⁶.

Kennan a avut o lungă discuție cu Fritz Ermarth, ofițerul de informații pentru URSS și Europa de Est. Și Departamentul de Stat, și CIA erau preocupate de întoarcerea Svetlanei, având convingerea că va fi exploatată în scopuri de propagandă și nu știau ce ar fi putut spune. Rezultatul acestei discuții a rămas

secret, dar informații aveau să sosească de la agenții operativi de la Moscova²⁷. Deocamdată, Svetlana nu părea a reprezenta un pericol. După conferința de presă, n-a mai făcut nicio declarație publică.

În vremea asta, la Moscova, Svetlana se bucura de tratamentul unui VIP. Timp de câteva zile, la hotel, în fiecare dimineață, apărea cu aprobarea guvernului un profesor care s-o învețe pe Olga limba rusă, în vreme ce Svetlana era în căutarea unei școli bune. Curând și-a dat seama că educația „liberă” a Olgăi nu avea să evolueze așa cum și-a închipuit ea. La prima școală, directoarea i-a sugerat că ar fi fost dificil s-o primească, iar Svetlana a înțeles că fantoma tatălui ei nu era bine-venită. La altă școală, după atitudinea directoarei adjuncte, și-a dat seama că Olga avea să fie tratată ca o achiziție celebră. Svetlana anticipase și această atitudine, dar și-a exprimat șocul ca la „treizeci de ani după moartea tatălui meu, pasiunile în jurul numelui său să fie atât de puternice și înfocate”²⁸. Profesorul de limba rusă a continuat să vină în apartamentul lor de la hotel.

După primele două săptămâni, Svetlanei i s-a prezentat un apartament luxos, într-un complex cu șaisprezece etaje din Strada Spiridonievka (în prezent Strada Aleksei Tolstoi), cu o vedere panoramică asupra Moscovei și a turnurilor Kremlinului în depărtare. La intrare stătea un ostaș înarmat. Apartamentul aparținuse unui membru al Biroului Politic care decedase de curând. Svetlana și Olga aveau permisiunea de a-și face cumpărăturile în magazinele de lux ale nomenclaturii și aveau la dispoziție mașină și șofer. Olga avea să meargă la școala model aflată în imediata apropiere, iar Svetlana avea să primească pensia de stat care-i fusese acordată la moartea tatălui ei. Cunoscuta Casă a Conferințelor, unde se întâlneau corespondenții din Moscova, se afla la capătul străzii. Svetlanei

i se iertase fuga trădătoare, dar pentru asta acum trebuia să presteze. Svetlana a sugerat că ar fi preferat un apartament mai modest pentru ea și Olga.

Olga amintea: „Au încercat să ne ofere ce era cel mai bun în toate privințele: un armăsar alb, dar mama avea să arate spre măgăruș și să spună: îl luăm pe ăsta; curând totul a devenit ciudat”. După relativa austeritate a vieții lor din Marea Britanie, Olga nu înțelegea de ce se bucurau de un tratament atât de exagerat. Faptul că mama ei refuza generozitatea asta „a făcut ca aterizarea să fie mai lină, dar totul a fost un șoc”²⁹.

Unul dintre primii prieteni pe care Svetlana i-a vizitat a fost Fiodor Volkenstein, căruia îi adresase *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Cei optsprezece ani care trecuseră nu fuseseră foarte blânzi cu el: era bătrân și bolnav, soția îi murise. Era supărat pe Svetlana: „De ce te-ai întors? De ce? Ne obișnuiserăm cu toții că ești în străinătate. Copiii tăi erau bine mersi, știai asta. Acum ce-o să faci aici? Vezi deja că întoarcerea ta e folosită pentru propagandă. Nu ai nevoie de asta!”³⁰. În numai câteva luni, Volkenstein avea să moară.

Olga și Svetlana i-au vizitat pe Iosif și soția lui în apartamentul lor din Moscova, ca și la dacea de la Jukovka, în apropierea vechii vile a Svetlanei. Olgăi i s-a părut că Iosif avea o viață destul de confortabilă, cu tot ce-i trebuia, chiar și cu un șofer la dispoziția sa, dar toți se uitau numai la ea ca și cum ar fi fost singura care purta pecetea familiei. Chiar dacă avea treisprezece ani, Olga era șocată de cât de mult se bea. Privind retrospectiv, avea să reflecteze: „Iosif avea o problemă cu băutura și un ficat bolnav. Când ne-am dus în vizită la ei, am înțeles de ce: mâncare bogată în grăsimi, vodcă fără limite – pur și simplu tot timpul își turna vodcă. Avea albul ochilor gălbui și arăta cu mult mai bătrân decât pentru un om de vârsta lui”.